

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Руденченко Алли Андріївни «Теоретичні і методичні засади навчання етнодизайну студентів у вищих мистецьких навчальних закладах», представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (технічні дисципліни)

Актуальність обраної теми зумовлена розгортанням у світі антиглобалізаційного руху, особливістю якого є домінування національних інтересів над геополітичними й економічними. У контексті цього активного руху в 2015 р. українською владою схвалено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», у якій передбачено відновлення й охорону об'єктів історичної, природної та культурної спадщини, розвиток народних промислів і ремесел. В Указі Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» (2015 р.) сформульовано завдання Національній академії педагогічних наук України щодо осучаснення роботи навчальних закладів, музеїв, бібліотек, клубів, інших закладів культури з національно-патріотичного виховання, активного залучення ними дітей та молоді до вивчення історії та культури України. Закон України «Про народні художні промисли» (2001 р.) регулює правові, організаційні та економічні відносини у галузі народних художніх промислів, визначає статус суб'єктів народних художніх промислів, засади їх діяльності і спрямований на охорону, відродження, збереження та розвиток народних художніх промислів як важливої складової духовної культури українського народу. Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) встановлює кардинально нові правові, організаційні, фінансові основи функціонування системи вищої вітчизняної освіти, створюючи умови для поєднання освіти, науки та культури з метою професійної підготовки та самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях. Ці чотири нормативно-правові документи, а також низка інших законодавчих актів у галузі освіти зумовлюють актуальність дисертаційного дослідження Алли Андріївни Руденченко, яке, на наш погляд, є важливим і своєчасним.

Цей висновок підсилюється низкою суперечностей, що виникають на різних рівнях: 1) методологічного та концептуального осмислення – між теорією і практикою етнодизайну; 2) узгодження сучасних потреб і можливостей соціокультурної системи зі змістом навчання студентів етнодизайну; 3) організаційного та навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх дизайнерів на національних засадах та наявним станом використання вітчизняної культурної спадщини.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації зумовлений сукупністю завдань, що конкретизують мету дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність методичної системи навчання етнодизайну студентів вищих мистецьких освітніх закладів та шляхів її реалізації в дизайн-освітньому середовищі України.

Згідно з першим завданням здійснено ретроспективний аналіз розвитку вітчизняної і зарубіжної дизайн-освіти. На нашу думку, дисертантка вдало виокремлює і характеризує основні етапи дизайн-освітнього процесу, які співвідносить з динамічною зміною семантичного значення поняття «дизайн»: 1) «протодизайн»; 2) «художнє конструювання»; 3) «художнє проектування»; 4) «етнодизайн».

Порівняльний аналіз дизайн-освіти у різних країнах світу свідчить, що провідними системами дизайн-освіти були британська, німецька, італійська й американська. З іншого боку, сьогодні бурхливий розвиток дизайну спостерігається у південно-азійських країнах – Китаї, Тайвані, Сингапурі, Південній Кореї, Японії. Саме там у поточний момент дизайн-освіта стала системою інтелектуальних смислів, спрямованих у майбутнє на основі глибинних традицій, поширюється поняття «етнічний дизайн», який ґрунтується на екологічній та етнокультурній парадигмі.

Ретроспективу розвитку вітчизняної дизайн-освіти подано від часу виникнення перших художньо-промислових шкіл у XIX ст. до сучасної системи дизайн-освіти у провідних вищих мистецьких закладах України. Особливо заслуговує на увагу обґрунтування закономірностей розвитку та виявлення загальної суперечності у системах дизайн-освіти європейських країн та України. Дисертантка з'ясувала й обґрунтувала, що вітчизняна дизайн-освіта розвивається в гуманітарно-художньому і науково-технічному напрямках (технічна естетика), які співіснують як «дві культури формотворення», відносно відокремлені одна від одної, але єдині за своїм першоджерелом – формотворенням для подальшого тиражування.

Дисертантка розглядає проблему дослідження в контексті гуманітарно-художньої культури формотворення на національних засадах. Тому цілком поділяємо її думку про те, що навчання художнього проектування предметного довкілля в етнічному стилі є новим й актуальним мистецьким напрямом у сучасній дизайн-освіті.

Згідно з другим завданням проаналізовано теорію і практику навчання етнодизайну студентів вищих мистецьких навчальних закладів.

У роботі з'ясована та схарактеризована тенденція до зростання кількості мистецьких навчальних закладів в Україні. Лише за останнє

десятиліття створено понад 30 відділень і факультетів, де здійснюється підготовка майбутніх дизайнерів. Такий стан має як позитивні, так негативні наслідки, адже у багатьох вишах відсутні відповідні умови – кадрове і матеріально-технічне забезпечення, наукові школи, традиції, міжнародні контакти тощо. На цю важливу проблему звертається увага в дисертації.

Виключенням, на думку А. А. Руденченко, стали провідні мистецькі виші, з-поміж яких виділяється Львівська національна академія мистецтв – єдиний в Україні державний вищий навчальний заклад IV рівня акредитації, який готує фахівців образотворчого, декоративно-прикладного мистецтв і дизайну з урахуванням досвіду дизайн-шкіл Австрії, Польщі та інших європейських країн; Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, в основу створення якого були закладені давні традиції українського національного мистецтва; Харківська державна академія дизайну і мистецтв, що готує дизайнерів промислових виробів, фахівців у сфері графічного дизайну, проектування інтер'єрів, декоративних тканин, одягу тощо; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, у структурі якого з 1993 р. функціонує успішно кафедра декоративно-прикладного мистецтва і етнودизайну.

Крім мистецьких вишів, у дисертації характеризуються творчі здобутки кафедр декоративно-прикладного мистецтва та дизайну, створених у педагогічних (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини) та технічних університетах (Національний університет «КПІ», Національний університет «Львівська політехніка», Національний транспортний університет, Національний університет технологій і дизайну, Луцький національний технічний університет та ін.). Дисертантка окремо зупиняється на досягненнях Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, де здійснюється ефективна підготовка майбутніх викладачів професійного навчання у галузі дизайну для вищих професійних навчальних закладів мистецького спрямування.

Заслуговує на увагу пропозиція автора дослідження про те, що розвиток українського національного дизайну варто було б здійснювати на методологічних засадах етнічно і екологічно спрямованої дизайн-освіти. Важливо звернути увагу на екологічний напрям дизайн-діяльності, популяризований у Київському державному інституті декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука. У цьому вищому мистецькому навчальному закладі декоративно-прикладне мистецтво,

народні художні промисли та ремесла розглядаються як пріоритетне джерело розвитку етнічно і екологічно спрямованої художньо-проектної творчості.

Згідно з третім завданням уточнено формулювання сутності основних понять дослідження – «етнодизайн» та «етнічна ідентичність».

Обґрунтування сутності цих ключових понять дослідження дисертанткою здійснено з урахуванням теоретичних засад «Я-концепції», зокрема: а) уявлень про психологічні риси і типові способи поведінки представників етнічних груп; б) фізичні й антропологічні риси етнотипу; в) уявлення етнонаціональних особистостей про своє походження тощо. Аналізуючи сутність поняття «етнодизайн», сформульоване різними вченими, Алла Андріївна уточнює його, виходячи з власних методологічних і теоретичних позицій. Дослідниця вважає, що етнодизайн – це не просто дисципліна, а філософія творчої діяльності, близька кожному з нас як носіям етнічної ідентичності – національного культурного архетипу, в якому сконцентрований досвід (історія, доля) народження та становлення спільноти в конкретному соціокультурному просторі. Достатньо аргументованим є авторське визначення етнодизайну, сформульоване А. А. Руденченко, як педагогічно доцільного процесу передачі попередніми поколіннями наступним регіонального досвіду художнього проектування з урахуванням автентичних особливостей формотворення і декорування предметного довкілля.

Дисертантка обґрунтовано доводить, що завдяки етнодизайну розвивається етнічний стереотип, під яким розуміє емоційно стійке психічне утворення, що виявляється у прагненні підтримувати спілкування і взаємовідносини з членами особистісно ціннісної етнічної групи, створювати та чуттєво одухотворяти соціальні образи засобами художньої виразності, опрідмечено втілювати етнічну своєрідність форми і декору у творах художньо-матеріальної культури свого етносу. Вищим рівнем розвитку етнічного стереотипу у процесі навчання етнодизайну, на думку дисертантки, є усвідомлення студентами своєї етнічної ідентичності, тобто приналежності до певної етнічної спільноти, що виявляється у почутті спорідненості з іншими її членами, усвідомленні спільної сторичної пам'яті й уособленні з видатними героїчними і культурними особистостями свого етносу, емоційно виражених зв'язках з історико-етнографічною територією та природним ландшафтом свого етносу.

Згідно з четвертим завданням обґрунтовано теоретичну модель освітнього середовища з етнодизайну у вищих мистецьких навчальних закладах.

Зазначено мету теоретичного обґрунтування такої моделі – це створення освітнього середовища, сприятливого для розвитку етнічної ідентичності у студентів вищих мистецьких навчальних закладів. З'ясовано, що етнічне середовище є результатом предметно-перетворювальної діяльності, адже створюється етносами з місцевого природного матеріалу для задоволення духовних і матеріальних потреб. У дисертації обґрунтовано важливість значення етнічного середовища у навчанні студентів вищих мистецьких закладів.

Теоретична модель освітнього середовища з етнодизайну містить сукупність наукових підходів, принципів, якими обґрунтовується вибір відповідних модулів: перший модуль – етнокультурне середовище циклічних календарно-обрядових свят; другий модуль – музейне середовище з декоративно-прикладного мистецтва і народних художніх промислів; третій модуль – аудиторне навчальне середовище з етнодизайну. Цим модулям у роботі дається розлога характеристика. Виокремлено види декоративно-прикладного мистецтва і народних художніх промислів, які є необхідними і достатніми для підготовки студентів вищих мистецьких навчальних закладів у галузі етнодизайну.

Згідно з п'ятим завданням з'ясовано особливості середовищного підходу до розвитку етнічної ідентичності у студентів вищих мистецьких навчальних закладів засобами етнодизайну.

Для обґрунтування методологічних засад середовищного (інвайронментального) підходу до навчання етнодизайну дисертанткою використано наукові положення В. Вернадського щодо особливостей розвитку «живої матерії» організму людини, який є квантовою системою, тобто водночас фізичним і духовним тілом. Лише в гармонійній єдності цих двох начал стає можливим природне самовиявлення людини як квантової системи – гармонійної, невід'ємної складової Всесвіту. Аллою Андріївною доведено, що для повноцінного «методологічного дозрівання» педагога-дизайнера необхідною умовою є об'єктно-орієнтована траєкторія наукового пізнання, що полягає у використанні вже функціонуючої простої системи для розроблення системи складнішої. З наукового погляду дисертантки, такими простими функціональними системами в етнодизайні є середовища етнодизайну ландшафтів, промислового етнодизайну, етнодизайну інтер'єрів, графічного етнодизайну тощо. Обґрунтовується, що дизайн-освітнє середовище вищих мистецьких навчальних закладах складається з низки простих навчальних етносередовищ, які утворюють значно складнішу методичну систему.

Згідно з шостим завданням розроблено й апробовано методичну систему навчання етнодизайну студентів вищих мистецьких навчальних закладів.

Дисертанткою етнодизайн розглядається як підсистема сучасного дизайну, в якій системотворча роль належить дещо іншим структурним компонентам, аніж у традиційній системі. Тому у методичній системі навчання етнодизайну студентів вищих мистецьких навчальних закладів має місце теоретичний блок, що містить методологічні засади і особистісно-ціннісний для автора дисертації науковий напрям, а саме: самопізнання як етнокультурна самоідентифікація студентів. Власне методичний блок системи вміщує такі змістові модулі: ціннісно-смісловий, суб'єктно-організаційний, процесуально-діяльнісний; форми взаємодії учасників навчального процесу у галузі етнодизайну; сукупність способів, прийомів і засобів навчання етнодизайну студентів мистецьких вишів.

Авторська методична система навчання етнодизайну майбутніх фахівців з художнього проектування і конструювання також включає такі компоненти, як: інтегрований зміст етнодизайну, форми організації етнокультурного середовища взаємодії учасників освітнього процесу; способи, прийоми і засоби цілеспрямованого педагогічного впливу на студентів вищих мистецьких навчальних закладів; оцінювання їхніх навчальних досягнень та продуктів творчої діяльності – художніх проектів, виконаних з дотриманням національного стилю. Пріоритетним і, водночас, специфічним компонентом такої системи є інтегрований зміст етнодизайну, якому підпорядковані всі інші структурні компоненти методики.

У дослідженні обґрунтовано критерії оцінювання навчальних досягнень з етнодизайну у студентів вищих мистецьких освітніх закладів: розвиток етнічного стереотипу й етнічної ідентичності засобами етнодизайну (особистісно-мотиваційний критерій); вибір особистісно-ціннісного середовища для розроблення та втілення художніх проектів у матеріалі (процесуально-діяльнісний критерій); сформованість інтегральної проектно-художньої дії у майбутніх фахівців етнодизайну (результативно-оцінювальний критерій). Визначено показники кожного критерію та рівні навчальних досягнень студентів з етнодизайну.

З урахуванням прийнятих критеріїв, показників і рівнів оцінювання навчальних досягнень апробовано модель методичної системи навчання етнодизайну студентів вищих мистецьких освітніх закладів. Проведено констатувальний та багаторічний формувальний етапи педагогічного експерименту. Для уточнення загального висновку щодо ефективності апробації експериментальної моделі дизайн-освітнього середовища й

експериментальної методичної системи навчання етнодизайну студентів вищих мистецьких навчальних закладів проведене контрольне тестування студентів контрольних і експериментальних груп.

Згідно з сьомим завданням дисертанткою узагальнено результати експериментального дослідження та визначено шляхи їх впровадження у дизайн-освітньому середовищі України. Доведено, що теоретичні моделі дизайн-освітнього середовища та методичної системи навчання етнодизайну за умови їхнього використання у взаємодоповненні забезпечують на різних ступенях підготовки (майбутнім дизайнерам-виконавцям, дизайнерам-технікам, художникам-конструкторам і дизайнерам-дослідникам) значне підвищення їхніх навчальних досягнень у галузі етнодизайну.

Слід також наголосити, що дисертанткою подане власне бачення моделі сучасної системи неперервної підготовки дизайнерів в Україні. На увагу заслуговують й корисні для українського освітнього простору виокремлені та запропоновані авторкою ідеї і практики, здійснені на підставі емпіричних досліджень й аналізу власного та передового педагогічного досвіду, передбачувані провідні тенденції розвитку системи підготовки дизайнерів в Україні, а головне – основні сфери та напрями використання цих раціональних ідей, що пропонуються дисертанткою реалізувати на інституційному, змістовому та методичному рівнях.

Достовірність висновків і наукова новизна отриманих результатів.

Вірогідність наукових положень і результатів дослідження забезпечено теоретичною та методологічною обґрунтованістю авторської концепції дослідження, комплексною методикою вивчення й узагальнення результатів теоретичного аналізу проблем етнодизайну та дизайн-освіти відповідно до мети і завдань наукового пошуку на основі використання значної кількості вітчизняних і зарубіжних джерел, а також поєднанням кількісного і якісного аналізу дослідницьких матеріалів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає:

- по-перше, в обґрунтуванні наукових засад української дизайн-освіти, переорієнтації її у вищих мистецьких навчальних закладах із комерційно зорієнтованого художнього проектування (техно-арт, футуродизайн тощо) на етно- та екодизайн, які враховують специфіку етнічного стилю формотворення і декорування, а також особливості природного середовища і предметного довкілля;

- по-друге, в розробці педагогічно доцільного супроводу навчального процесу з етнодизайну, сприятливого для повноцінного розвитку етнічної ідентичності студентів вищих мистецьких навчальних закладів на засадах середовищного підходу;

– по-третє, у підвищенні рівня навчальних досягнень студентів з етнічно зорієнтованого художнього проектування завдяки впровадженню компонентів методичної системи;

– по-четверте, в уточненні сутності ключових понять «етнодизайн», «етнічний стереотип», «етнічна ідентичність» та ін., що мають безпосереднє відношення до самопізнання як етнокультурної самоідентифікації студентів вищих мистецьких навчальних закладів.

Практична значущість дисертації полягає не лише у впровадженні результатів дослідження в освітні процеси професійної підготовки дизайнерів у вищих мистецьких навчальних закладах, як це зазначено у вступі дисертації й автореферату. На нашу думку, теоретична модель освітнього середовища у вищих мистецьких навчальних закладах, а також модель методичної системи навчання етнодизайну студентів вищих мистецьких освітніх закладів можуть бути використані у вищих педагогічних і технічних вищих навчальних закладах, де створені та ефективно функціонують кафедри графічного, промислового, ландшафтного дизайну та дизайну одягу. Зазначені теоретичні моделі можна і необхідно впроваджувати у неперервній системі професійної дизайн-освіти, а саме: для навчання етнодизайну дизайнерів-виконавців у художніх професійно-технічних навчальних закладах; дизайнерів-виконавців – дизайнерів-техніків у коледжах і технікумах мистецького напрямку; художників-конструкторів (дизайнерів) та дизайнерів-дослідників в університетах і академіях.

Повноту викладу результатів дослідження засвідчено публікаціями наукових праць автора, зазначеними у висновках до кожного розділу; загальними висновками, що відповідають сукупності завдань дисертації. Вірогідність результатів дослідження підтверджується ґрунтовною джерельною базою (386 найменувань, із яких 58 – іноземними мовами); оприлюдненням його результатів на конференціях, конгресах і семінарах (16 науково-організаційних заходів), а також значною кількістю додатків (140 с.), що підтверджують правомірність висновків опрацьованого наукового матеріалу, суттєво посилюючи науковий характер проведеного дослідження.

Основні положення та результати дослідження викладені в 38 публікаціях, з яких: 1 – монографія (15,6 др. арк.), 15 – статей у провідних фахових наукових виданнях, 6 – статей у зарубіжних виданнях, 5 – статей і тез у матеріалах конференцій, 1 – навчально-методичний посібник, 10 – навчально-методичних комплексів і програм.

Проведена експертиза дослідження дає підстави стверджувати, що структура дисертації А. А. Руденченко відображає послідовність виконання завдань, сформульованих автором для вирішення досліджуваної проблеми, і

в цілому розкриває логіку проведеного наукового пошуку. Робота логічно структурована і містить аргументовані висновки. Зміст і структура автореферату відповідають змісту та структурі дисертації.

Однак, вважаємо за необхідне висловити авторові дослідження певні **зауваження і побажання**:

1. У першому розділі «Ретроспектива розвитку вітчизняної і зарубіжної дизайн-освіти», на наш погляд, недостатньо уваги приділено предмету дослідження – системі навчання етнодизайну у вищих мистецьких навчальних закладах, а здебільшого характеризується загальна система дизайн-освіти у вищих мистецьких вишах в Україні та за кордоном.

2. Пріоритетним джерелом розвитку етнодизайну є національне мистецтво, передовсім його декоративно-прикладний напрям. У підрозділі 2.2. «Уточнення сутності понять «етнічний дизайн», «етнічна ідентичність» бажано було б обґрунтувати різницю між поняттями «етнодизайн» і «декоративно-прикладне мистецтво» з огляду на їх семантичне і змістове навантаження.

3. З метою встановлення логічних зв'язків і кращої візуалізації схем, на наш погляд, доцільним було б об'єднати теоретичну модель дизайн-освітнього середовища та модель методичної системи навчання етнодизайну у вищих мистецьких навчальних закладах.

4. У висновках до розділів варто було б зосередитися на авторській інтерпретації змісту підрозділів у контексті із заявленою гіпотезою дослідження, а не переповідати зміст теоретичних положень розділів у стислому вигляді безвідносно до авторського припущення.

5. Бажано було б ширше обґрунтувати педагогічно доцільні шляхи впровадження етнодизайну як важливого напрямку національного мистецтва не лише у вищих мистецьких навчальних закладах, а й у вищих педагогічних і технічних закладах освіти України, де створені та успішно функціонують кафедри графічного, промислового, ландшафтного та інших видів дизайну.

Однак, висловлені зауваження жодним чином не впливають на загальне позитивне враження від дослідження А. А. Руденченко, яке є оригінальною і самостійною науковою роботою. Дослідниця продемонструвала вміння самостійно ставити й аргументовано розкривати складні наукові проблеми, визначати суперечливі тенденції та на належному науковому рівні знаходити шляхи їх розв'язання.

Проведений аналіз дає підстави зробити **загальний висновок**: за актуальністю та змістом, обсягом і якістю оформлення, сукупністю отриманих результатів, науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю, достовірністю і повнотою висвітлення їх у публікаціях

дисертація «Теоретичні і методичні засади навчання етнодизайну студентів у вищих мистецьких навчальних закладах» відповідає паспорту обраної спеціальності та вимогам пп. 9 – 10, 12 – 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України за № 567 від 24. 07. 2013 р., а її автор – Алла Андріївна Руденченко – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (технічні дисципліни)

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри методики трудового
і професійного навчання та декоративно-
ужиткового мистецтва Дрогобицького
державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Л. В. Оршанський

«14» лютого 2017 року

